

**WPŁYW I ZNACZENIE
LITERATURY NA ROZWÓJ,
KSZTAŁTOWANIE
OSOLOWOŚCI ORAZ
ROZWIĄZYWANIE
PROBLEMÓW DZIECKA
NIEPEŁNOSPRAWNEGO
INTELEKTUALNIE.**

LITERATURA DZIECIĘCA

- Literatura dla dzieci i młodzieży to ogół utworów literackich napisanych lub zaadoptowanych dla młodych czytelników, których tematyka i kompozycja podporządkowane są realizacji funkcji dydaktycznych i edukacyjnych, często bogato ilustrowane.
W przypadku prozy narracyjnej, utwory tego rodzaju charakteryzują się dynamiczną akcją, zawierającą często elementy fantastyki i komizmu (Słownik Terminów Literackich).
- Do najpopularniejszych gatunków literatury dziecięcej zaliczane są: wiersz, bajka, opowiadanie, baśń, legenda, opowiadanie religijne.
- Wybierając książki dla dzieci należy brać pod uwagę ich wiek, potrzeby, możliwości rozwojowe, zainteresowania, wartości artystyczne i wychowawcze utworów.

ETAPY KONTAKTU DZIECKA Z LITERATURĄ

- **Etap 1**- oparty na haśle „**poczytaj mi mamo**”, dotyczy najmłodszych dzieci, które jeszcze nie opanowały umiejętności samodzielnego czytania. Niezbędny jest pośrednik w przekazie lektury (rodzic, opiekun), który ma ogromny autorytet u małego słuchacza. Dziecko w pełni identyfikuje się z opiekunem, przyjmuje jego interpretację, intonację, komentarze, emocje.
- **Etap 2** – oparty na haśle „**już czytam**” dotyczy dzieci, które czytają teksty pisane drukowanymi literami, ale jeszcze nie są w stanie zrozumieć znaczenia tekstu. Pomoc dorosłego jest niezbędna. Dziecko własne emocje przenosi na bohatera literackiego, umieszcza swoje „ja” w obrębie świata przedstawionego.
- **Etap 3** – oparty na haśle „**samodzielną lekturą**” dotyczy dzieci, które nie potrzebują osoby dorosłej, by przyswoić tekst czytanego utworu. Dziecko tworzy własny obraz świata, analizuje, poszukuje wartości, może przyjąć lub odrzucić świat przedstawiony w utworze.

BAJKA

- Najczęściej pierwszą, a zarazem najbardziej lubianą literaturą dziecka jest bajka. Jej bohaterami są na ogół zwierzęta, które przyjmują cechy ludzkie i stawiane są w sytuacjach typowych dla człowieka.
- Fabule, zdarzeniom i postaciom bajka nadaje znaczenie alegoryczne. Jej stałym elementem kompozycyjnym jest morał, który kończy lub zaczyna bajkę.
- Najważniejszym zadaniem bajki jest nie tyle pouczenie, co zapoznanie dziecka z doświadczeniami, zdarzeniami innych ludzi.
- Dziecko w bajce poznaje bardzo pierwotne typy cech dodatnich i negatywnych postaci (dobry i zły, pracowity i leniwy, bogaty i biedny, itp.)
- Identyfikacja z bohaterami stymuluje rozwój społeczny i moralny dziecka, które nieświadomie przejmuje pożądane społecznie wzory zachowań.
- Bajki często podejmują sprawy trudne dla dzieci, takie jak np.: lęk przed ciemnością, problemy z zębami, śmierć ukochanego zwierzątka, odrzucenie przez grupę rówieśniczą, rozwód rodziców, rozstanie, choroba. W tym znaczeniu bajki pełnią funkcję terapeutyczną.

BAŚŃ

- Zajmuje szczególne miejsce wśród różnych utworów literackich.
- Podobnie jak bajka w dużym stopniu pełni rolę wychowawczą.
- Jest to utwór narracyjny łączący w sobie realizm i fantastykę.
- Urzeka bogatym wątkiem dramatycznym, niezwykłymi możliwościami istot z krainy fantazji, prostotą życia i praw tam panujących.
- Przedstawia wartości moralne poprzez postępowanie bohaterów w sposób uproszczony, zrozumiały dla dziecka.
- Wyraźny podział na dobro i zło oraz silna identyfikacja dziecka z bohaterem pozytywnym powoduje, że uczy się ono pokonywać trudności, zdobywa wiedzę na temat systemu wartości oraz wzorców właściwego postępowania.
- Ma zawsze szczęśliwe zakończenie, co daje radość, nadzieję, optymizm, wzmacnia poczucie wartości, redukuje napięcie, motywuje do działania.
- Jest metaforą ludzkich doświadczeń, przedstawia uniwersalne archetypy, które pomagają dotrzeć do potrzeb, motywów, konfliktów i lęków.

BIBLIOTERAPIA

- Terapia książką jest podstawą **biblioterapii**, będącej jedną z wielu form **arteterapii**, czyli wykorzystywania sztuki w celu leczniczym, stymulacji rozwoju lub poprawy jakości życia.
- **Biblioterapia** definiowana jest jako:
  - **metoda terapeutyczna**, która stoi na pograniczu psychologii, pedagogiki i medycyny, działa na kształtowanie się lub przekształcanie schematów „obrazu siebie” i „obrazu świata”,
  - **dyscyplina naukowa**, która bada wpływ literatury na psychiczny stan człowieka i jego postawy,
  - **relacja lecznicza między biblioterapeutą a pacjentem**, oparta na diagnozie i indywidualnej pracy z książką co przyczynia się do łagodzenia lub likwidowania lęku, osamotnienia, apatii, agresji, poczucia wielkiej wartości.

BIBLIOTERAPIA – c.d.

- **Rodzaje biblioterapii:**

- **kliniczna**, jej celem jest leczenie zaburzeń w zachowaniu ludzi chorych, za pomocą literatury,
- **wychowawcza**, jej celem jest skorygowanie postaw, kompensacja, samorealizacja, osiągnięcie dojrzałości emocjonalnej u dzieci i młodzieży. Literatura jest środkiem komunikacji i porozumienia.

- **Główne zadania biblioterapii w pracy z dziećmi:**

- nazywanie uczuć i nadawanie im wartości,
- pokazywanie przez książkę, że inne dzieci mają podobne problemy,
- pobudzanie do rozmowy,
- rozwijanie myślenia i samodzielności,
- zachęcanie do działania.

BAJKOTERAPIA

- Jednym z działów biblioterapii jest **bajkoterapia**. Według definicji Marii Molnickiej, bajkoterapia to metoda profilaktyczna i terapeutyczna adresowana do dzieci w wieku od czterech do dziewięciu lat. W swoich założeniach terapeutycznych opiera się na terapii poznawczo-behawioralnej. Mechanizm oddziaływania jest taki, jak w biblioterapii, ale ukierunkowany na pomoc dziecku poprzez konstruowanie **bajek terapeutycznych**.

BAJKI TERAPEUTYCZNE

- Koncentrują się wyłącznie na sytuacjach trudnych emocjonalnie dla dziecka.
- Ich zadaniem jest niesienie pomocy dziecku, które doświadczyło lub doświadcza sytuacji trudnych emocjonalnie bądź przygotowanie go do możliwości ich pojawienia się.
- W aspekcie narracji podobne są do baśni, ich fabuła usytuowana jest w nierealnym, fantastycznym świecie. Zawierają przeżycia, motywy zachowań i sposób myślenia o wybranych sytuacjach emocjonalnie trudnych.
- Bohaterowie bajek mają podobne problemy, z którymi zmagają się dzieci w realnym świecie.
- Bajki stymulują dzieci do przeżywania przygód bohatera i samodzielnego konstruowania wiedzy i samowiedzy. Przemawiają nie tylko na poziomie konkretów zawartych w opisach, w akcji, w dialogach, ale także poprzez symbole i metafory.
- Nacisk położony jest na nazywanie i opisywanie doświadczanych zachowań, emocji, myśli.

RODZAJE BAJEK TERAPEUTYCZNYCH

- **Bajka relaksacyjna** – ma na celu wywołanie odprężenia, uspokojenia przed, w trakcie lub po stresujących wydarzeniach. Czytanie bajki powinno być spokojne, monotonne i trwać od 3 do 7 minut. Może mu towarzyszyć cicha muzyka relaksacyjna. Stałe elementy bajki to:
  - **część początkowa** – zawiera elementy uzasadniające zmęczenie i elementy uspokajające,
  - **część środkowa** – zawiera elementy, które wyzwalają stan bezpieczeństwa, relaksu,
  - **część końcowa** – przechodzi stopniowo od relaksu do elementów wywołujących radość życia i przyływ energii.
- **Bajka psychoedukacyjna** – służy budowaniu wiedzy o sytuacjach trudnych emocjonalnie, zachęca do mówienia o problemach, poszukiwania skutecznych rozwiązań, pozytywnego myślenia i pokazania wzorów skutecznego działania, co prowadzi do zmiany zachowania dziecka.
- **Bajka psychoterapeutyczna** – daje wsparcie emocjonalne, kompensuje niezaspokojone potrzeby miłości, bezpieczeństwa, akceptacji, przynależności. Daje wiedzę o sytuacji lękotwórczej i wskazuje sposób radzenia sobie z nią. Pozwala pozytywnie przewartościować własne doświadczenie, zredukować negatywne emocje, uświadomić, że inni mają podobne problemy. Bajka jest mocno zakorzeniona w sytuacji trudnej dziecka.

STRUKTURA BAJEK TERAPEUTYCZNYCH

W bajkach terapeutycznych występują stałe elementy:

- **główny bohater** – to dziecko lub zwierzątko, które nabywa umiejętność radzenia sobie w trudnej emocjonalnie sytuacji i zmienia sposób myślenia,
- **inne postacie bajkowe** – wspierają bohatera, pomagają zwerbalizować lęk, dają zrozumienie, akceptację oraz uczą pozytywnego myślenia i skutecznych sposobów zachowań,
- **tło opowiadania** – to miejsce dobrze znane dziecku, ukazane w sposób pogodny, optymistyczny,
- **główny temat** – dotyczy sytuacji emocjonalnie trudnej, którą przeżywa bohater i która wywołuje u niego lęk.

ODDZIAŁYWANIE BAJEK TERAPEUTYCZNYCH

- **Profilaktyczne** – przygotowują dziecko do przyszłych sytuacji trudnych emocjonalnie. Przedstawiają strategię radzenia sobie z problemem, nazywania emocji, mówienia o trudnościach i zwracania się o pomoc do innych.
- **Wspierające** – pokazują dziecku, że inni też mają takie same problemy, podobnie przeżywają, myślą, zachowują się. Wsparcie powoduje zmianę w odczuwaniu, zachowaniu i w rozumieniu wydarzeń.
- **Terapeutyczne** – powodują redukcję negatywnego napięcia emocjonalnego poprzez pozytywne przewartościowanie własnego doświadczenia, uświadomienie emocji i zachowania.

BAJKI TERAPEUTYCZNE

Bajki terapeutyczne są adresowane do wszystkich dzieci, gdyż budowanie poczucia własnej wartości ważnej jest od najmłodszych lat. Częste sytuacje stresowe, które oddziałują na dziecko powodują silne negatywne emocje (lęk, złość, poczucie winy, wstyd). Procesy poznawcze rozwijają się wówczas pod silnym wpływem tych emocji, co w rezultacie wzmacnia mechanizmy obronne (lęk). Gdy lęk zaczyna dominować w rozwijającym się „ja” zaburza zachowanie, zniekształca procesy poznawcze, sprzyja rozwojowi zaburzeń osobowości, obniża poczucie własnej wartości, utrudnia zaspokojenie potrzeb uznania, akceptacji i bezpieczeństwa. Zbyt częste doznawanie stresu i nieumiejętność poradzenia sobie z nim prowadzi do powstania coraz silniejszych zaburzeń. Dlatego bajki terapeutyczne są potrzebne szczególnie dzieciom, u których lęk jest dominującą cechą rozwijającego się „ja”.

JAK NAPISAĆ BAJKĘ TERAPEUTYCZNĄ

- Bajkę o celach terapeutycznych mogą napisać osoby pracujące z dziećmi, rodzice, którzy na co dzień obserwują dzieci, spotykają się z różnymi ich problemami i wiedzą z czym mają trudności, z czym nie mogą sobie poradzić.
- Podczas tworzenia bajki ważne jest odwoływanie się do okresu swojego dzieciństwa, co pozwala na rozładowanie napięć, lęków, wyleczenia z kompleksów oraz przypomnienie miłych i ważnych wspomnień. Bajka staje się wówczas wiarygodna.
- Język bajki musi być zrozumiały dla dziecka.
- Bajka musi być związana z aktualnymi przeżyciami i zainteresowaniami dziecka.

JAK NAPISAĆ BAJKĘ TERAPEUTYCZNĄ – c.d.

- **Wybór bohatera** – jest kwestią główną, gdyż to on buduje specyficzny kontakt dziecka z otaczającym światem. Bohater jest stymulatorem rozwoju osobowości dziecka. Powinien posiadać cechy charakterystyczne dla dziecka, ale nie może być identyczny. Może nim być zwierzątko, przedmiot lub człowiek. Należy kierować się własną intuicją. Bohater musi mieć odpowiednie cechy charakteru, ma tłumaczyć dziecku, jak należy się zachować w konkretnych przypadkach, jak pokonać przeszkody i jak być wzorem do naśladowania.

JAK NAPISAĆ BAJKĘ TERAPEUTYCZNĄ – c.d.

- **Konstruowanie fabuły** – najważniejszą rolę odgrywa budowanie intrygi. Jej przedmiotem jest sytuacja, z którą dziecko ma problem. Wyróżniamy trzy etapy:
  - **homeostaza**, bohater odczuwa spokój,
  - **ingerencja siły destrukcyjnej**, która wpływa na postępowanie bohatera,
  - **przewyciężenie konfliktu i powrót do homeostazy**. Ważną rolę odgrywa zakończenie, w którym bohater osiąga spokój, problem zostaje rozwiązany. Dziecko ma poczucie zwycięstwa, odkrywa nowy sposób radzenia sobie z trudnościami, postrzega swój problem z innej perspektywy.
- **Przestrzeń bajki**, w której rozgrywa się fabuła – mogą to być miejsca znane dziecku i dobrze przez nie kojarzone (dom, szkoła), co ułatwi proces identyfikacji lub miejsca magiczne, baśniowe, co przyczyni się do rozwoju wyobraźni dziecka.

PRACA Z KSIĄŻKĄ Z ELEMENTAMI BIBLIOTERAPII I

BAJKOTERAPII

**JEST SKUTECZNĄ METODĄ WYKORZYSTYWANĄ W TERAPII
DZIECI NIEPEŁNOSPRAWNYCH INTELEKTUALNIE.**

Jest realizowana poprzez:

- słuchanie tekstu czytanego przez osobę dorosłą (rodzic, nauczyciel),
- opowiadanie historyjki obrazkowej,
- oglądanie filmów, obrazów, przedmiotów,
- słuchanie bajek muzycznych.

ZASADY KONTAKTU DZIECKA NIEPEŁNOSPRAWNEGO INTELEKTUALNIE Z TEKSTEM LITERACKIM

- zidentyfikowanie potrzeby (problemu) dziecka,
- określenie celu zajęć czytelniczych,
- dobór odpowiedniego tekstu (do realizacji celu i możliwości percepcyjnych dziecka),
- stworzenie bezpiecznej, spokojnej atmosfery,
- obowiązywanie zasady dobrowolności,
- korzystanie ze sprawdzonych, wartościowych tekstów zawierających dużo dialogów, wyrazów dźwiękonaśladowczych i powtarzających się rytmicznie zwrotów oraz bogatych w materiał ilustracyjny,
- dostosowanie przekazu tekstu do poziomu rozwoju dziecka, kierowanie uwagi na kulturę żywego słowa,
- sprawdzenie skuteczności oddziaływania tekstu na dziecko poprzez pytania dotyczące treści utworu, wypowiedzi na temat ilustracji, układanie historyjki obrazkowej, zagadki słowno-obrazkowe, odgrywanie scenek,
- wzbogacenie zajęć czytelniczych poprzez aktywność twórczą (wykonywanie prac plastycznych, zabawy muzyczno-ruchowe, zabawy integrujące grupę, zabawy z tekstem, np. wejście w rolę jednego z bohaterów, wygłaszanie krótkich wierszy),
- czytanie powinno odbywać się w małych grupach lub indywidualnie.

METODY PRACY Z TEKSTEM LITERACKIM

Wymienione poniżej metody pracy z literaturą rzadko występują w swojej czystej postaci, najczęściej wzajemnie się przenikają i uzupełniają. W konkretnych rodzajach zajęć niektóre z nich są dominujące. Zawsze muszą być jednak dostosowane do poziomu i możliwości dzieci.

- **Metody słowne** – wykorzystywane są w czasie słuchania różnego rodzaju utworów literackich. Stwarzanie obrazu treści za pomocą środków żywego słowa (siła głosu, tempo, wysokość, barwa, pauza, akcent) pozwalają na głębsze przeżycie utworu.
- **Metody oglądowe** – oparte są na obserwacji i pokazie. Ważną rolę odgrywają ilustracje, które uzupełniają, objaśniają i wzbogacają tekst. Ilustracje budzą aktywność poznawczą. Są punktem wyjścia do zajęć i zabaw związanych z utworem literackim. Często są sposobem zaciekawienia dziecka książką.

METODY PRACY Z TEKSTEM LITERACKIM – c.d.

- **Metody praktycznego działania** – obejmują wielostronne uczenie się:
  - **metody podające** – to przyswajanie gotowego materiału (opowiadanie, pogadanka, wiersz, piosenka, historyjka obrazkowa, praca z tekstem) podczas zorganizowanych zajęć, zabawy,
  - **metody poszukujące** – to odkrywanie nowych wiadomości podczas rozwiązywania problemów, samodzielne poszukiwanie, ocena zachowania bohaterów, zwracanie uwagi na wymowę moralną tekstów,
  - **metody eksponujące** – to przeżywanie treści i wartości poprzez inicjowanie różnych form działania i ekspresji dzieci (inscenizacje, przedstawienia teatralne, improwizacje),
  - **metody praktyczne** – to spontaniczne lub celowe odtwarzanie tego czego się nauczyły lub zapamiętały dzieci.

LITERATURA DZIECIĘCA

Literatura w procesie rozwoju dziecka niepełnosprawnego intelektualnie spełnia wiele znaczących funkcji:

- ✓ jest źródłem wiedzy o otaczającym świecie,
- ✓ wspiera rozwój intelektualny,
- ✓ wpływa na rozwój mowy, wzbogaca słownictwo,
- ✓ wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe między zdarzeniami,
- ✓ rozwija myślenie,
- ✓ w prosty sposób zapoznaje z trudną sytuacją,
- ✓ obrazuje sposób rozwiązywania problemów,
- ✓ dostarcza pozytywnych wzorców naśladowania,

LITERATURA DZIECIĘCA – cd.

- ✓ kompensuje brak i niedostatek świata realnego,
- ✓ rozładowuje stres, napięcie,
- ✓ buduje więź między dorosłym a dzieckiem,
- ✓ budzi poczucie przynależności do grupy,
- ✓ rozwija umiejętności komunikacyjne,
- ✓ ćwiczy koncentrację uwagi,
- ✓ wzmacnia poczucie własnej wartości,
- ✓ zapoznaje z bogactwem uczuć.

WSPÓŁPRACA Z BIBLIOTEKĄ

- Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 w Kielcach od kilkunastu lat współpracuje z filiami Miejskiej Biblioteki Publicznej w Kielcach.
- Zajęcia z elementami biblioterapii i bajkoterapii dostosowane do możliwości intelektualnych uczniów organizowane są w szkole i na terenie bibliotek.
- Podczas wycieczek do bibliotek uczniowie poznali pracę bibliotekarzy, funkcjonowanie i wyposażenie biblioteki i czytelni, zasady wypożyczania i poszanowania książek. Brali również udział w zajęciach czytelniczych połączonych z działalnością plastyczną, muzyczną, ruchową, sensoryczną.
- Wprowadzenie dziecka od najmłodszych lat w świat książki przynosi wiele ważnych korzyści w sferze intelektualnej, społecznej i emocjonalnej jego rozwoju.

Literatura „bawi, uczy i wychowuje”

- odpowiednio wykorzystana wprowadza dziecko w świat wartości, emocji i uczuć,
- czytanie dziecku książek to najlepsza inwestycja w jego rozwój.

DZIĘKUJEMY ZA UWAGĘ

Anna Błońska, Elżbieta Kolek, Edyta Pietrzykowska